

GEDMINAIČIŲ dvaras ir grafo JURGIO Konstantino Broel PLIATERIO biblioteka

Gedminaičių dvaro sodyba yra to paties pavadinimo Šilutės rajono Švėkšnos seniūnijos kaime, 3 km į šiaurės rytus nuo Švėkšnos, prie kelio Švėkšna–Judrėnai bei prie pat Šilutės ir Klaipėdos rajonų savivaldybių ribos. Gyvenvietę iš rytų ir šiaurės pusių juosia Šalpės kairysis intakas Graumena. Netoli kaimo – piliakalnis, vadinamas Piliimi, Gedminaičių miškas. Kaimas pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose (Švėkšnos dvaro inventoriuje) paminėtas 1644 metais. Kaip savarankiškas ūkinis vienetas dvaras čia suformuotas po 1820-ųjų metų, kai Švėkšnos dvaras buvo padalintas keturiems broliams Broel Pliateriams. Tada Gedminaičiai kartu su keliais šalia jo buvusiais kaimais atiteko iškiliam XIX a. kultūros veikėjui, žemaitiško bajoriškojo kultūrinio sambūrio dalyviui, bibliografui, lietuvių kalbos ir raštijos tyrėjui – grafui Jurgiui Konstantinui Broel Pliateriui (1810–1836). Jo tėvas buvo grafas Jurgis Broel Pliateris (po 1750–prieš 1825), mama – kunigaikštė Karolina Giedraitytė Pliaterienė (1770–1820), žmona – Natalija Mikševičiūtė.

J. Pliateris kartu su pas jį sekretoriumi dirbusiu bičiuliu, rašytoju, kultūros veikėju Simonu Stanevičiumi (1799–1848) įsikūrė po 1831-ųjų sukilimo. Jie šiame dvare toliau tvarkė jau anksčiau J. Pliaterio pradėtą kaupti biblioteką, planavo joje surinkti visus išleistus šaltinius apie lietuvių praeitį ir kalbą, Gedminaičių dvare įkurti Litanistikos centrą. Šiuos planus pakoregavo netikėta dar visai jauno grafo J. Pliaterio mirtis. J. Pliateris prieš išeidamas amžinybėn biblioteką padovanojo S. Stanevičiui, kuris ją rūpinosi iki savo mirties. Grafui J. Pliateriui mirus, biblioteka buvo pervežta į J. Pliaterio broliui Kazimierui Konstantinui Broel Pliateriui (1805–1872) priklausiusį Stemplių dvarą, 1900 m. – į Švėkšnos dvarą, 1910 m. – į prie Ukmergės esantį esančią Veprių dvarą, kuris tada priklausė Marijonui Vandalinui Broel Pliateriui (1873–1951). Pirmojo

Grafas Jurgis Konstantinas Broel Pliateris (1810–1836). Dailininkas nežinomas. XIX a. Originalas saugomas Šiaulių „Aušros“ muziejuje

pasaulinio karo metais dalį bibliotekos išsaugojo Veprių klebonas, kita dalis buvo prarasta. 1919-aisiais tai, kas iš šios bibliotekos buvo likę, įsigijo Lietuvos centrinis knygynas. Tada biblioteka buvo perduota Kauno universiteto bibliotekai, o vėliau – dabatinei Lietuvos nacionalinei Martyno Mažvydo bibliotekai. Apie šią J. Pliaterio knygų kolekciją išsami informacija pateikta 2012 m. išleistoje prof. Domo Kauno knygoje „Jurgio Pliaterio biblioteka – Lietuvos knygų kultūros ir mokslo paminklas“.

J. Pliateriui mirus, Gedminaičių dvarą paveldė-

Gedminaičių dvarvietės fragmentas. 2003 m. Fotografąs nežinomas. Nuotrauka iš Onos Norkutės archyvo

Grafų Broel Pliaterių herbas

jo jo sūnus Teodoras Antanas Juozas Broel Pliateris (1836–1899). Jis, būdamas 18 metų amžiaus, jodinėdamas nukrito nuo arklio, sunkiai susižedė ir tapo ligoniu (susirgo psichine liga), mirė būdamas 26 metų amžiaus. Neturima žinių, kas dvarą valdė po jo mirties (tikėtina, kad Jurgis Felicijonas Broel Pliateris). 1924 m. Lietuvoje vykstant Žemės reformai, Gedminaičių dvaras buvo nacionalizuotas. 1928 m. jį nusipirko Lietuvos konsulas Tilžėje Eduardas Jatulis (1895–1956). Tada Gedminaičių dvarui priklausė beveik 80 ha žemės, iš kurių 5 ha užėmė dvaro sodyba, apie 51,5 ha – dirbama žemė. Sodyboje buvo gyvenamasis namas, kumetynas, svirnas, rūšys, raguočiams ir arkliams skirtas tvartas, dvi

Švėkšnos kapinių vartai. Šiose kapinėse yra palaidotas ir buvęs Gedminaičių dvaro savininkas grafas Jurgis Konstantinas Broel Pliateris (1810–1836). D. Mukienės nuotrauka

Simono Stanevičiaus (1799–1848) atminimui skirtas kenotafas Švėkšnos (Šilutės raj.) kapinėse. Autorius – Vytautas Majoras (1930–2006). D. Mukienės nuotrauka

daržinės, kiaulininkas, paukštidė. Čia Jatulių šeima gyveno ir Antrojo pasaulinio karo metais. E. Jatulis 1939–1944 m. buvo Lietuvos konsulas Mandžiūrijoje. Jo žmona 1943 m. mirė, sūnus 1944 m. spalio mėnesį, priartėjus frontui, pasitraukė į Vakarų.

Buvusios LSSR Ministrų Tarybos archyvineame fonde esančioje 1945–1948 m. byloje „Pabėgusių su priešais“ ūkių sąrašė nurodyta, kad Gedminaičių dvarė „Į valstybinį fondą paimta 80 ha žemės, du gyvenamieji namai, 2 tvartai, du kluonai, svirnas, nenurodytos paskirties pastatas“.

Dabar Gedminaičių dvaro sodyboje likę tik šios sodybos fragmentai (dvaro pastatų liekanos ir kai kurie senieji parko medžiai). Tai labiausiai sunykusi dvaro sodyba iš visų buvusių grafų Broel Pliaterių dvarų Švėkšnos seniūnijoje.

Parengė Gintautas Čižiūnas